

Správa

o implementácii Národného štandardu finančnej gramotnosti do školského vzdelávacieho programu na 1. stupni základnej školy.

Stav implementácie Národného štandardu finančnej gramotnosti (ďalej NŠFG) do školského vzdelávacieho programu (ďalej ŠkVP) pre primárne vzdelávanie sa kontroloval v školskom roku 2016/2017 v **108** základných školách (ďalej ZŠ), z nich v **101** štátnych, v **5** cirkevných a v **2** súkromných. Vyučovacia jazyk slovenský malo **95** škôl, vyučovacia jazyk maďarský **13**. Zo 108 kontrolovaných škôl bolo **26** neplnoorganizovaných, na vidieku sídlilo **63** subjektov a v mestách **45**.

Cieľom inšpekcií bolo zmapovať ako školy pri projektovaní uceleného systému finančného vzdelávania postupovali, aké spôsoby využili pri jeho implementovaní do učebných osnov povinných vyučovacích predmetov a akými metódami finančnú gramotnosť (ďalej FG) vo výchovno-vzdelávacom procese rozvíjali. K dôležitým zdrojom zistení patrili školské vzdelávacie programy (ďalej ŠkVP) alebo samostatne vypracované dokumenty k FG, realizovanie hospitácií a rozhovorov s riaditeľmi a s pedagogickými zamestnancami škôl, materiály z rokovania poradných orgánov riaditeľa školy.

Implementácia NŠFG do ŠkVP

Kontrolované subjekty pristupovali k implementácii NŠFG na rozdielnej úrovni. V 58 % škôl začlenili obsah FG (7 tém¹ a ich čiastkové kompetencie) komplexne do učebných osnov predmetov *matematika, slovenský jazyk a literatúra, prvouka, prírodoveda, maďarský jazyk, vlastiveda, informatická a etická výchova*. Niekde vypracovali samostatné dokumenty, ktoré obsahovali charakteristiku a ciele finančnej gramotnosti, metódy a formy jej uplatnenia. Obsahovali tiež začlenenie všetkých tém a ich celkových kompetencií. V rámci čiastkových kompetencií boli zadefinované očakávania na 1. úrovni, ktoré svojou náročnosťou zodpovedali vzdelávaniu na prvom stupni ZŠ. Dokumenty vymedzovali predmet a ročník, v ktorom sa požadované očakávania mali plniť. V ďalších školách pri zapracovaní tém do ŠkVP a do učebných osnov príslušných predmetov postupovali učitelia podľa pokynov a podnetov uvedených v metodologickej príručke². Dosahovanie požadovanej úrovne osvojenia si čiastkových kompetencií bolo podporené definovaním odporúčaných pedagogických stratégií, metód či prístupov, prípadne konkrétnych prostriedkov. **Zapracovanie NŠFG úplne absentovalo v 14 % subjektov a menej dôsledne bol rozpracovaný v ŠkVP 28 % škôl.** Vo viacerých programoch chýbalo začlenenie niektorej zo siedmich tém (prevažne absentovali témy č. 5. *Úver a dlh* a č. 7. *Riadenie rizika a poistenie*). Často absentovalo zapracovanie čiastkových kompetencií prislúchajúcich k danej téme alebo naopak, uvedené boli čiastkové a celková kompetencia chýbala. Ojedinele v školách nepracovali s aktualizovanou verziou 1.1 NŠFG. Zapracovanie NŠFG do ŠkVP v školách s vyučovacím jazykom maďarským bolo podstatne náročnejšie, najmä z dôvodu absencie prekladu štandardu a metodologickej príručky do maďarského jazyka. Táto skutočnosť mala negatívny dopad aj na rozvíjanie finančnej gramotnosti žiakov vo výchovno-vzdelávacom procese. Realizovať NŠFG v primárnom vzdelávaní formou kurzov sa rozhodla iba jedna škola³.

¹ *Téma 1. Človek vo sfére peňazí, 2. Finančná zodpovednosť a prijímanie rozhodnutí, 3. Zabezpečenie peňazí pre uspokojovanie životných potrieb – príjem a práca; 4. Plánovanie a hospodárenie s peniazmi; 5. Úver a dlh; 6. Sporenie a investovanie; 7. Riadenie rizika a poistenie*

² *Metodická príručka pre implementáciu finančnej gramotnosti do vzdelávania na prvom stupni ZŠ – Finančná gramotnosť 1*

³ ZŠ, Sládkovičova 487, Gemerská Poloma – organizovali týždenný kurz finančnej gramotnosti, počas ktorého sa na vyučovaní i v mimo-vyučovacom čase uskutočňovali aktivity v súlade s NŠFG.

Samostatný predmet obsahovo zameraný na finančnú gramotnosť zaradili do učebného plánu 4 subjekty.

Projektovanie a realizáciu finančného vzdelávania v 70 % škôl zabezpečovali koordinátori FG, ktorí mali v spolupráci s ostatnými pedagógmi zabezpečovať ucelenosť rozvíjania tém FG prostredníctvom čiastkových kompetencií na 1. stupni a zaisťovať nadväznosť vo vzdelávaní na druhom stupni ZŠ.

Vo všetkých ročníkoch primárneho vzdelávania bolo rozvíjanie finančných kompetencií žiakov najviac uplatňované v predmete *matematika* pomocou témy č. 1. *Človek vo sfére peňazí* a témy č. 2. *Finančná zodpovednosť a prijímanie rozhodnutí* a jej čiastkových kompetencií *Posúdiť význam boja proti korupcii a ochrany proti praniu špinavých peňazí a ochrany finančných záujmov EÚ* a čiastkovej kompetencii *Princípy ochrany spotrebiteľa*. Stanovené edukačné ciele boli orientované na výchovu k zodpovednosti za vlastné rozhodnutia, k poznaniu ochrany osobných údajov pred zneužitím inými osobami. Učitelia plánovali rozširovanie pojmového aparátu žiakov k týmto témam realizovať netradičnými formami a riešením úloh slovných i aplikačných rozvíjajúcich špecifické matematické myslenie žiakov. Do predmetu *prírodoveda* boli prevažne zapracované témy č. 3. *Zabezpečenie peňazí pre uspokojovanie životných potrieb – príjem a práca* a témy č. 6. *Sporenie a investovanie*. Do *slovenského jazyka a literatúry* zapracovali učitelia najčastejšie tému č. 4. *Plánovanie a hospodárenie s peniazmi*. V rámci 1. úrovne čiastkových kompetencií sa učitelia prioritne zamerali na pochopenie základných pojmov súvisiacich so svetom financií a na riešenie jednoduchých úloh z praxe.

V edukácii školy plánovali uplatňovanie rôznorodých inovatívnych foriem vyučovania, čo si následne vyžadovalo aj *d'alšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov*. Externé vzdelávanie v oblasti FG realizované prostredníctvom metodicko-pedagogického centra, finančných inštitúcií alebo prostredníctvom iných organizácií absolvovali najmä pedagógovia zo škôl Žilinského, Banskobystrického a Košického kraja. V ostatných krajoch SR boli učitelia vzdelávaní prevažne interne, koordinátormi FG na pracovných poradách a zasadnutiach metodických orgánov. Viacerí pedagógovia sa vyjadrili, že mnohé inšpiratívne postupy a informácie čerpali individuálnym štúdiom z dostupných webových portálov, z metodických a z odborných príručiek. Praktické skúsenosti si vzájomne vymieňali na pracovných poradách.

Napĺňanie cieľov NŠFG v edukácii podporovalo vo viacerých školách ich dobré *materiálno-technické vybavenie*. V Bratislavskom, v Žilinskom, v Prešovskom i v Košickom kraji mali školy dostatočné množstvo učebného materiálu, učebných pomôcok i prostriedkov informačných a komunikačných technológií. Pedagógovia mohli využívať aj rôzne publikácie, edukačné programy. Vybavenosť škôl v Trnavskom, Nitrianskom, Banskobystrickom a v Trenčianskom kraji učebnými materiálmi, pomôckami a metodickými materiálmi stimulujúcimi rozvoj FG bola na nižšej úrovni. Väčšinou chýbali školám nástenné alebo informačné tabule, knižné publikácie. Učitelia si zhotovovali vlastné pomôcky, využívali propagačné materiály sprostredkované rodičmi. **V 7 školách⁴ nedisponovali žiaci žiadnymi učebnými pomôckami a pedagogickí zamestnanci metodickými materiálmi.**

Zistenia z priameho pozorovania vyučovacieho procesu

V kontrolovaných školách sa vzdelávalo **14 014** žiakov v 1. – 4. ročníku primárneho vzdelávania v **786** triedach. Z celkového počtu žiakov tvorili žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami **21 %** a žiaci z marginalizovaných rómskych komunít **22 %**. Priamym

⁴ Nitriansky kraj – ZŠ Józsefa Kovátsa s VJM, Kováts József Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola, Hlavná 889, Bátorove Kosihy – Bátorkeszi; ZŠ Adolfa Majthényiho s VJM – Majthényi Adolf Alapiskola, Hlavné námestie 13, Dvory nad Žitavou – Udvard; Košický kraj – ZŠ, Komenského 6, Spišské Vlachy; ZŠ, Roštár 83; Trnavský kraj – ZŠ s VJM Alapiskola, Hlavná 120, Horná Potôň – Felsőpatony; ZŠ, Štefana Majora 560, Veľké Úľany; ZŠ s MŠ s VJM – Alapiskola és Óvoda, Salibská 6, Kráľov Brod – Királyrév

pozorovaním výchovno-vzdelávacieho procesu sa sledovali spôsob a miera **rozvíjania kompetencií žiakov v oblasti čitateľskej a matematickej gramotnosti**, ktoré **významne ovplyvňovali rozvoj finančnej gramotnosti**.

Vyučovanie predmetov zo vzdelávacej oblasti **jazyk a komunikácia malo celkovo priemernú úroveň**. Zo zistení z vykonaných hospitácií na **I 146** vyučovacích hodinách vyplynulo, že učitelia **výrazne rozvíjali bazálne čitateľské zručnosti** žiakov na úrovni **reprodukcie A, B**⁵, činnosť žiakov zacielili na plnenie zadaní a úloh na zapamätanie a porozumenie, zriedkavejšie na aplikáciu.

Na hodinách prevažovalo:

- uplatňovanie monologických metód, učitelia odovzdávali žiakom prevažne hotové poznatky
- uprednostňovanie frontálnej a individuálnej práce žiakov
- rozvíjanie čitateľských zručností štandardnými postupmi

absentovalo

- uplatňovanie inovatívnych metód vyučovania
- podporovanie činnostného učenia sa žiakov
- rozvíjanie kritického, analyticko-syntetického myslenia
- zadávanie úloh vedúcich k širšiemu porozumeniu textu, k jeho analýze, k premýšľaniu o texte a k hľadaniu známych i skrytých súvislostí
- poskytovanie príležitostí na diskusiu o obsahu, na prezentovanie postojov, názorov a skúsenosti žiakov
- motivovanie žiakov k čítaniu s porozumením

Rozvíjanie čitateľskej gramotnosti bolo podporované zadávaním menej náročných úloh na pochopenie textu, na vyhľadávanie a zapamätanie kľúčových informácií s následným riešením jednoduchých aplikačných úloh so zameraním na reprodukciu osvojených poznatkov. Učitelia kladením zrozumiteľných a podnetných otázok podnecovali žiakov ku komunikácii, neposkytovali im však dostatočný časový priestor na dôsledne premyslenie odpovedí, do dialógu zapájali zväčša aktívnejších a sebavedomejších žiakov. Pri práci s textom dominovali úlohy na zvládanie techniky čítania a pochopenie prečítaného textu. Viedli žiakov k určovaniu základnej informácie, k vysvetleniu významu slov, menej ku komparácii získaných vedomostí, alebo k ich hodnoteniu. Jednotlivci dokázali vysvetliť význam určitej časti textu, vyhľadávať základné informácie, odpovedať na otázky, interpretovať text, občas s pomocou nápovedných otázok. Vo vyšších ročníkoch primárneho vzdelávania žiaci primerane veku čítali nahlas, dramatisovali texty, tvorili vety podľa obrázkov. V školách s vyučovacím jazykom maďarským mali žiaci výraznejšie problémy so slovnou zásobou, s formulovaním viet. Len na menej ako polovici hodín nabádali učitelia žiakov k využitiu osobných skúseností a postojov pri konfrontovaní sa s textom.

Vyučovanie predmetov zo vzdelávacej oblasti **matematika a práca s informáciami malo priemernú úroveň**. Učitelia na **618** vyučovacích hodinách **rozvíjali matematické kompetencie** na úrovni **reprodukcie a prepojenia**⁶.

Na hodinách prevažovali:

- výučba orientovaná na mechanické opakovanie základných poznatkov

⁵ najnižšia úroveň **A** – porozumenie (reprodukcia); priemerná úroveň **B** – aplikácia (reprodukcia); vysoká úroveň **C** – interpretácia (produkcia); najvyššia úroveň **D** – reflexia (produkcia).

Úroveň A – žiak vie nájsť určené informácie v texte, vie zistiť vzťahy medzi nimi, vie posúdiť ich dôležitosť pre splnenie úlohy. **Úroveň B** – žiak sa zamýšľa nad textom ako nad celkom, vie vystihnúť hlavnú myšlienku, vytvoríť názov textu, charakterizovať hlavnú postavu, vie nájsť základné údaje v grafe, v tabuľke.

⁶ **Úroveň reprodukcie** – žiak vie reprodukovať učivo, vie vykonávať rutinné výpočty, rieši rutinné problémy. **Úroveň prepojenia** – žiak vie riešiť úlohy vyžadujúce si schopnosť prepojenia rôznych oblastí matematiky, vie pracovať s viacerými reprezentáciami daného problému.

- uprednostňovanie foriem vyučovania, ktoré neumožňovalo prejavovať väčšiu aktivitu, žiaci zväčša len pasívne prijímali nové poznatky
 - ojedinelé zaradovanie prvkov interaktívnych metód (didaktická hra, zážitkové učenie, projektové vyučovanie)
 - prevaha úloh zameraných na riešenie základných typov úloh štandardným spôsobom
- menej časté bolo:
- diferencovanie úloh vzhľadom na možnosti a učebný štýl žiakov
 - podnecovanie žiakov k zdôvodňovaniu zvoleného postupu, k zdôvodneniu pravdivosti riešenia, k hľadaniu iných stratégií a riešení problémov
 - zadávanie problémových úloh
 - podnecovania žiakov k vyjadrovaniu vlastných názorov, skúseností, hodnotenia, argumentácie

Na väčšine hospitovaných hodín vyžadovali učitelia dodržiavanie stanovených pracovných postupov a času na spracovanie úloh. Viedli žiakov k plánovaniu a riadeniu svojej práce a k získavaniu návykov k zodpovednosti za plnenie úloh. Poznatky boli vo veľkej miere sprístupňované primeraným zrozumiteľným spôsobom v nadväznosti na osvojené učivo a s dôrazom na vytváranie správnych matematických predstáv a algoritmov. Pri vyvodzovaní aj upevňovaní nového učiva boli vhodne a účelne využívané učebné pomôcky, najmä vzhľadom na zabezpečenie konkretizácie matematických predstáv ako aj na umožnenie manipulatívnych činností pri ich vytváraní. Žiaci prevažne správne a zrozumiteľne reprodukovali osvojené vedomosti, zväčša dokázali využívať osvojené matematické zručnosti pri riešení jednoduchých i menej zložitých úloh divergentného charakteru. Na viac ako štvrtine hodín učitelia nezadávali žiakom aplikačné úlohy a menej dôsledne ich viedli k uvažovaniu o rozdieloch, k zovšeobecňovaniu problémov, k využívaniu rôznych postupov riešení. Neposkytovali žiakom priestor pre experimentovanie, objavovanie vlastností objektov a vzťahov medzi nimi. Nezadávali alebo v malej miere zaradovali úlohy súvisiace s riešením problémov. Rozvoj komunikačných kompetencií podporovali prostredníctvom riadeného rozhovoru a vyžadovaním komentovania postupov pri riešení úloh s používaním odbornej matematickej terminológie. Jazykový prejav žiakov bol prevažne ucelený a výstižný, ojedinele pri prezentovaní odpovedí potrebovali pomoc učiteľa. Negatívnou stránkou vyučovania bola aj nedostatočná frekvencia diferencovania úloh vzhľadom na možnosti a učebný štýl žiakov. Následkom riešenia rovnakých úloh a vyžadovaním si rovnakého tempa často žiaci s aktívnejším matematickým myslením nemali priestor na efektívnejšie rozvíjanie svojich schopností a žiaci s výukovými problémami boli často neúspešní. Učitelia už do úvodu vyučovacích hodín zaradovali súťaživé úlohy (rýchle riešenie jednoduchých numerických príkladov), pri ktorých menej úspešní žiaci alebo žiaci s pomalším tempom práce často zažívali pocit zlyhania. Vyčlenený čas na záverečnú spätnú väzbu alebo jej forma neumožňovali učiteľom získať komplexnú informáciu o splnení cieľa. V stanovených výchovno-vzdelávacích **cieľoch** vyučovacích hodín prevažne **absentovali** čiastkové kognitívne **ciele smerujúce ku konkrétnemu rozvíjaniu niektorej z tém FG**. Cielené rozvíjanie niektorej z čiastkových kompetencií tém FG bolo do preberaného učiva zaradené len na 5 % z hospitovaných hodín vo vyšších ročníkoch primárneho vzdelávania.

NŠFG a mimoškolské aktivity

Súčasťou vypracovaného systému finančného vzdelávania bolo vo viacerých kontrolovaných školách realizovanie projektov na podporu rozvíjania FG a organizovanie prednášok, aktivít, súťaží, besied v spolupráci s finančnými subjektmi alebo v spolupráci so zákonnými zástupcami žiakov. Organizovanie osvetových školských i mimo-vyučovacích aktivít zameraných na podporu finančného vzdelávania absentovalo prevažne v subjektoch Prešovského a Trenčianskeho kraja. V školách Banskobystrického a Košického kraja mali

finančné vzdelávanie zapracované aj do výchovného programu školského klubu detí. Vychovávateľa zapájali žiakov do edukačných aktivít reflektujúcich témy finančnej gramotnosti, do zberu druhotných surovín i aktivít súvisiacich s filantropiou. V kontrolovaných školách nezriadili pre žiakov primárneho vzdelávania záujmové útvary orientované na podporu rozvoja finančnej gramotnosti a ani žiakov nižších ročníkov nezapájali do súťaží organizovaných v tejto oblasti. Pozitívnym príkladom uplatnenia tém FG v neformálnom vzdelávaní boli zistenia z niektorých škôl Trenčianskeho kraja, v ktorých učitelia zapracovali problematiku FG aj do plánov triednických hodín. Žiakom poskytli možnosť diskutovať o rôznych aktuálnych témach, vytvárať si vlastný finančný rozpočet na spoločné triedne aktivity. Kolektívy tried sa po zrealizovaní diskusií o dôležitosti vzájomnej pomoci a význame charity, často aktívnejšie a uvedomejšie zapájali do charitatívnych projektov.

Závery

Pedagogickí zamestnanci škôl nie vždy venovali dostatočnú pozornosť rozvíjaniu zručností žiakov v oblasti finančnej gramotnosti. Vo viac ako v polovici (58 %) subjektov realizovali implementáciu NŠFG verziu 1.1. do vzdelávacích programov komplexne. V takmer tretine škôl (28 %) ju zapracovali do základného dokumentu menej dôsledne a zapracovanie NŠFG úplne absentovalo v 14 % subjektov. Len jedna škola realizovala FG v primárnom vzdelávaní formou kurzov a rovnako len v jednej škole zaradili do učebného plánu nový predmet súvisiaci s obsahom FG. Súčasťou vypracovaných systémov finančného vzdelávania bolo vo viacerých subjektoch realizovanie projektov, besied, školských akcií, workshopov, aktivít a charitatívnych akcií. Vyučovanie predmetov zo vzdelávacích oblastí *jazyk a komunikácia a matematika a práca s informáciami* malo celkovo priemernú úroveň. Pri rozvíjaní kompetencií FG v predmetoch matematika, prírodoveda, slovenský jazyk a literatúra sa učitelia prioritne zamerali na vysvetlenie, zautomatizovanie a pochopenie základného pojmového aparátu súvisiaceho s FG a na riešenie jednoduchých úloh z praxe. K výrazným negatívam sledovaných hodín predmetov zo vzdelávacích oblastí *jazyk a komunikácia* na prvom stupni patrili nízka frekvencia uplatňovania inovatívnych metód vyučovania; nedostatočné diferencovanie úloh vzhľadom na možnosti a učebný štýl žiakov. Učitelia rozvíjali čitateľské techniky štandardnými postupmi, nezadávali úlohy vedúce k širšiemu porozumeniu textu, k premýšľaniu o texte a k hľadaniu známych súvislostí. Absentovalo podnecovanie žiakov k vyjadrovaniu vlastných názorov, skúseností. Čitateľské zručnosti boli rozvíjané na úrovni reprodukcie (A, B). Na hodinách matematiky prevažovalo zadávanie úloh zameraných na mechanické opakovanie a na riešenie základných typov úloh rutinným spôsobom; nevedenie žiakov k hodnoteniu, k argumentácií. Matematické zručnosti boli rozvíjané na úrovni reprodukcie až prepojenia. Cielené rozvíjanie konkrétnej témy FG bolo prostredníctvom priameho pozorovania monitorované len ojedinele na vyučovacích hodinách vo vyšších ročníkoch primárneho vzdelávania. Vzdelávanie pedagogických zamestnancov sa prevažne uskutočňovalo samoštúdiom alebo interným vzdelávaním počas zasadnutí metodických orgánov. V niektorých krajoch SR zabezpečili v školách externé vzdelávanie pedagógov v spolupráci s finančnými inštitúciami, prostredníctvom metodicko-pedagogického centra. Školy mali rozdielne materiálno-technické vybavenie. V 4 krajoch SR dostatok učebných materiálov a pomôcok, metodických príručiek a propagačných materiálov uľahčovalo učiteľom rozvíjať vo výchovno-vzdelávacom procese kompetencie žiakov v oblasti FG.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- venovať zvýšenú pozornosť komplexnej implementácii NŠFG do základných dokumentov školy, rozšíriť a podrobnejšie rozpracovať témy FG na prvom stupni ZŠ

- zväžiť možnosť ustanovenia koordinátora finančnej gramotnosti
- podnecovať pedagógov k zmene spôsobu vyučovania, k aplikovaniu interaktívnych metód a foriem práce, ktoré prispievajú k rozvoju čitateľskej a matematickej gramotnosti a finančnej gramotnosti
- poskytovať žiakom príležitosti pre vyjadrenie názorov, pocitov, príležitosti hodnotiť argumentovať a diskutovať o svojich postojoch
- rozširovať osvetu a vzdelávanie žiakov v spolupráci s bankovými a finančnými inštitúciami
- zapracovať finančné vzdelávanie do výchovného programu školského klubu detí a realizovať vzdelávanie aj prostredníctvom voľno-časových aktivít
- venovať v rámci odborného riadenia a kontrolnej činnosti pozornosť finančnému vzdelávaniu, monitorovať stav rozvíjania finančnej gramotnosti žiakov a úroveň ich výchovno-vzdelávacích výsledkov v tejto oblasti
- zovšeobecniť zistenia a prijímať opatrenia na eliminovanie odhalených nedostatkov
- zakomponovať do plánu ďalšieho vzdelávania pedagogických zamestnancov aj finančné vzdelávanie
- organizovať v oblasti rozširovania finančnej gramotnosti interné vzdelávanie pedagogických zamestnancov
- zabezpečiť primerané materiálne podmienky výchovy a vzdelávania v oblasti rozvíjania kompetencií finančnej gramotnosti

Zriaďovateľom škôl

- poskytovať pomoc riaditeľom škôl pri zabezpečovaní primeraného vybavenie materiálno-technickými a učebnými pomôckami na podporu rozvíjania FG

Metodicko-pedagogickému centru

- rozšíriť kontinuálne formy vzdelávania pedagogických zamestnancov v oblasti rozvoja finančnej gramotnosti s praktickými činnosťami a ukázkami ich využitia v edukácii

Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania

- vytvoriť databázu testov podporujúcich prípravu na celoplošné mapovanie finančnej gramotnosti žiakov na výstupe z ISCED I

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR

- vypracovať NŠFG aj v maďarskej verzii pre školy s vyučovacím jazykom maďarským